

АВТОБІОГРАФІЯ ЯГМОСА, СИНА ІБАНИ (переклад та коментарі)

Романова О. О.

Запропонований читачам переклад надписів з гробниці начальника команди веслярів із Ель-Каба є частиною проекту, над реалізацією якого я працюю вже декілька років, і який полягає в тому, щоб ознайомити українських науковців, в першу чергу істориків, інших гуманітаріїв та й українського читача взагалі зі здобутками давньоєгипетської літератури. Варто вказати, що започатковано цю роботу було Марком Дмитровичем Антоновичем, який здійснив серію перекладів творів різних жанрів давньоєгипетської літератури, що були опубліковані в журналі “Сучасність” в 1966 р.

В першу чергу, мої переклади розраховані на студентів, а також на викладачів вузів, які займаються історією та іншими гуманітарними науками. Ці переклади мають хоч би частково задовольнити потребу у створенні хрестоматії перекладів текстів, створених цивілізаціями Стародавнього Сходу для ознайомлення як студентів, так і всіх, хто має зацікавлення щодо історії та культури стародавніх народів, оскільки на теренах України не існує жодної української хрестоматії, в якій би були вміщені переклади давньоєгипетських текстів з мови оригіналу, а не з перекладу російської, чи ще з інших мов. Тому далі обґрунтовувати актуальність цієї публікації нема потреби. Варто сказати лише, що намічені завдання визначили формат перекладу. При перекладі та коментуванні були опущені всі коментарії щодо граматичної побудови тексту, специфіки палеографії та інші лінгвістичні, літературознавчі, детальні історичні коментарі, як і повний список бібліографії, дотичної до твору. Обмежились коротким джерелознавчим, історіографічним нарисом та коротким історичним коментарем, оскільки більш детальне дослідження даної пам’ятки, як лінгвістичне, так і історичне та літературознавче, можна знайти в літературі, яка наводиться в статті.

Характеристика джерела:

Ім’я власника: Ягмос¹, син Ібани².

Походження: Ель-Каб³, надписи зі скельної гробниці. Біографічний напис знаходиться частково на східній стіні гробниці

(рядки 1–31), частково на південній стіні зліва від входу (рядки 32–40), а частково справа від входу (рядки 42–66).

Видання тексту, переклади та коментарі:

Основним виданням джерела є [Urk. IV= *Sethe* 1961, 1–11]. Бібліографію видань тексту, перекладів та коментарів до твору, до 1971 р., див. в монографії [*Vandersleyen* 1971]. Серед основних перекладів та досліджень, здійснених потому, варто назвати: М. Ліхтгайм [*Lichtheim* 1976, 12–15], В. Гелька [*Helck* 1982,], Р. Шульц [*Schulz, Gedenkschrift Barta*, 315–352]. Тричі цей текст був перекладений на російську мову⁴: В. В. Струве (текст тричі перевидавався [*Струве* 1936, 20–24; *Струве* 1950, 66–69; *Струве* 2002, 58–60]), О. Д. Берлевим [*Берлев* 1963, 81–83] та Ю. Я. Переполкіним [*Перепелкин* 1980, 63–65].

Датування:

Хронологічний проміжок, який охоплює розповідь про життя Ягмоса, – це епоха закінчення Другого перехідного періоду та початку Нового Царства. Більш детально час життя цього воїна можна окреслити на основі згаданих в його тексті імен царів: Секененра Тао II (XVII династія), та Небпегтіра Ягмос I, Джосеркара Аменгетеп I і Аахеперкара Тутмос I (всі належать до XVIII династії).

Звертає на себе увагу той факт, що в тексті не згадується ім'я царя Камоса Ваджхепера (*K3-mśj W3d-hpr-r* [Beckerath 1999, 130–131]), останнього царя XVII династії, правління якого слідує за Секененра і передує Ягмосу I. Власне, ім'я Секененра згадується в контексті служби батька Ягмоса, коли сам Ягмос був ще дитиною. Очевидно, що на період правління Камоса припадало дитинство і юність Ягмоса сина Ібани, тому в тексті ці подробиці були опущені, згідно канону жанру автобіографії, а розповідь починається з початку служби, яка припадала на царювання Ягмоса I. Обсяг джерел, в яких згадуються імена обох останніх правителів XVII династії та датування їх років правління, не дозволяє з певністю визначити тривалість правління кожного з них [Ancient Egyptian Chronology, 2006, 184–196]. Що стосується абсолютних астрономічних датувань, то приблизна дата початку правління XVIII династії – 1540 р. до н. е. Звідси відраховуються приблизні дати правління царів цієї династії:

Ягмос I (са. 1539–1515), Аменгетеп I (са. 1514–1494), Тутмос I (са. 1493–1483) [Ancient Egyptian Chronology, 2006, 492].

Детальну інформацію про хронологію та проблеми датування вказаних правителів, див. в [Ibid. 184–200].

Автобіографія відображає події визвольної боротьби з гіксосами і відновлення влади єгипетського фіванського царя над усім Єгиптом та наведення порядку в країні, “заспокоєння бунтівливих варварів” поза її межами, здійснене Ягмосом I. Грунтовне історичне дослідження періоду правління Ягмоса I було здійснено Клодом Вандерслеєном [Vandersleyen 1971].

Автор життійного тексту, також брав участь у війнах Аменгетепа I та Тутмоса I, про що і повідомив в тексті на стінах власної гробниці.

Пояснення до тексту перекладу:

(34) – нумерація рядку напису в оригінальному тексті, представлена за виданням Urk. IV.

(слово) – слово, поміщене в круглі дужки, було вставлене в текст перекладу для кращого розуміння.

□ – слова чи частина слова, вставлені в квадратні дужки – реконструйовані (надпис розбитий, але прочитується).

..... – в тексті означає лакуну.

Слова, написані курсивом. – Заголовки до сюжетів, створені дослідниками, згідно Urk. IV.

Переклад тексту:

Вступна частина

(1) Начальник команди веслярів Ягмос, син Ібани⁵ правий голосом⁶, (2) сказав він:

Я говорю вам, люди всі! Повідомляю я вам про милість, яка була мені проявлена. Я був нагороджений золотом 7 разів в присутності (3) всієї землі, а також рабами і рабіннями. Наділили мені велику кількість полів.

Слава героя полягає в тому, що він зробив. І не згине (вона) (4) на землі цій вічно.

Сказав він наступне:

Я з’явився (на світ) в місті Нехеб⁷. Мій батько був воїном царя Верхнього і Нижнього Єгипту Секененра⁸ правого голосом, Бєб, (5) син Раїнет⁹, було його ім’я. Став я воїном замість нього на судні “Тур”¹⁰ за часів (правління) володаря обох земель Небпегтіра¹¹ правого голосом. (6) Був я (тоді) парубком, ще не одруженим. Спав я (тоді) на солон’яному маті¹².

Вигнання гіксосів.

Після того, як заснував я господарство, взяли мене (7) на судно “Північне” через те, що я був доблесний. Супроводжував я повелителя, нехай він буде живим, неушкодженим і здоровим, пішки, коли вирушав він на своїй (8) колісниці.

Здійснювали облогу міста Аваріса¹³. Проявив я доблесть, (б’ючись) пішки в присутності Його Величності. Тоді призначили (9) мене на судно “Поява у Мемфісі”.

Билися на воді в (каналі) Паджедку¹⁴ (міста) Аваріса. Тоді я вступив у сутичку і (10) взяв я руку¹⁵. Доповіли про це царському речнику. Дали мені золото за мужність¹⁶.

Відбулася повторно битва в місці цьому. І я знову вступив у сутичку під час неї (11) і взяв руку. Було дано мені золото за мужність ще раз.

Відбулася битва в місцевості Єгипту, на південь від міста цього. (12) Тоді взяв я військовополоненого чоловіка. Зійшов я в воду. Ось, взятий він в полон на шляху до (13) міста. Переправився я з ним по воді. Доповіли про мене царському речнику. Тоді нагородили мене золотом знову.

Захопили (14) Аваріс¹⁷. Взяв я здобич там, одного чоловіка і трьох жінок, разом чотири душі. Його величність віддав їх мені за рабів.

Тоді (15) здійснювали облогу Шаругена¹⁸ протягом трьох років. Його величність захопив його. Взяв я здобич там: двох жінок і руку. (16) Дали мені золото за мужність. Ось, віддали мені полонених як рабів.

Нубійський похід Ягмоса.

Потому як знищив його величність ментіу¹⁹ Азії, (17) поплив він на південь до Хенет-Геннеферу²⁰ щоб винищити нубійських кочівників. Його величність вчинив велику різанину серед них. (18) Взяв я там здобич: двох живих чоловіків і три руки. І нагородили мене золотом знову. Ось, дано було мені двох рабів.

Поплив (19) на північ Його Величність і серце його раділо від доблесті і перемоги. Підкорив він землі південні і північні.

Підкорення повстання

Тоді прийшов Аата²¹ з півдня, (20) доля його наблизилася його загибель і схопили його боги Півдня. Застав його Його Величність в Тенет-та-о²². Захопив Його Величність його (21) як військовополоненого і всіх людей його як здобич. Взяв я двох нубій-

ських юнаків – воїнів²³ в полон з судна Аата. Тоді (22) дали мені п'ять душ та земельні наділи, п'ять сечат²⁴, в моєму місті. Зробили для всієї команди веслярів те саме.

Підкорення повстання Тетіана.

Тоді прийшов був (23) той злочинець на ім'я Тетіан²⁵, зібрав був він заколотників. Знищив Його Величність його, а його банда припинила існування. Дали (24) мені три душі і п'ять сечат полів в моєму місті.

Нубійський похід Аменгетена I

Відвозив я царя Верхнього і Нижнього Єгипту Джосеркара правого голосом, коли він поплив на південь до Кушу²⁷ щоб розширити кордони Єгипту. Убив Його Величність того нубійського кочівника посеред вояк його, які були захоплені в оточення, без втрат їх, всі, хто втік, (26) були знищені, так, ніби їх і не існувало. Ось, я був попереду нашого війська. Дійсно, я бився так, як личить, і побачив Його Величність мою доблесть. Взяв я дві руки, і передав (27) (їх) Його Величності. Тоді розшукали його людей і його худобу. Взяв я військовополоненого, і передав (його) Його Величності.

Доправив я Його Величність за 2 дні до Єгипту від місцини Верхні криниці²⁸. Тоді нагородили мене золотом. Взяв я двох рабинь як здобич, окрім тих, яких я передав (29) Його Величності. Призначили мене воїном правителя.

Нубійський похід Тутмоса I.

Відвозив я царя Верхнього і Нижнього Єгипту Аахеперкара²⁹ правого голосом, коли він поплив на північ до Хенет-Геннеферу³⁰, щоб покарати заколот чужоземних країн і щоб винищити зарозумілість в пустелі. Проявив я доблесть в присутності Його Величності на нільських порогах, ведучи човни через тіщини і вири. Призначили мене начальником команди веслярів. Тоді Його Величність, нехай він буде живий, неушкоджений і здоровий (32) ...

(33) Розлютився Його Величність на це як пантера. Вистрілів Його Величність першу стрілу і вцілів в груди ворога того. Тоді ці (34), ослаблені полум'ям урею його, вчинено їм різанину, взяли їх підлеглих як військовополонених.

(35) Поплив на північ Його Величність, всі чужоземні країни були в кулаці його. Той ганебний нубійський кочівник був підвішений вниз головою на носі флагманського корабля Його Величності. Причалили (36) в Іпет-сут³¹.

Сирійський похід Тутмоса I.

Після цього попрямували до Речену³², щоб дати вихід його гніву на чужоземні країни³³. Дістався Його Величність Нагаріні³⁴. (37) Застав Його Величність, нехай він буде живий, неушкоджений і здоровий, того ворога, коли той розпочинав битву. Його Величність влаштував велику різанину серед них, не (38) було ліку військовополоненим, яких взяв Його Величність в цій перемозі. Ось я був попереду нашого війська. Бачив Його Величність, що я був доблесний. (39) Взяв я колісницю, її коней і того, хто на ній був, як військовополоненого. Доповіли про це Його Величності. І нагородили мене золотом ще раз.

(40) Постарів я. Досягнув я старих літ. Нагороджений я був, як в перший раз Упокоївся я в скельній гробниці, яку я сам зробив.

(41) ... (42) ... (43) ... (44) (45) в Бегі³⁵. Іще дав мені цар Верхнього і Нижнього Єгипту (46) 60 сечат землі в Гаджа³⁶. У підсумку сечат

(47) Список рабів та рабинь, які були захоплені

(48) раб Памаджаї³⁷ (49) раб Па(ен)абджу³⁸ (50) раб Сенеб-неб[еф]³⁹ (51) раб Па-... (52) раб Кенпагека⁴⁰ (53) раб Дгугі-сенебу⁴¹ (54) раб Себекмесі(у)⁴² (55) раб Га-...-раї (56) раб Пам⁴³ (57) рабиня Таа⁴⁴, (58) рабиня Седжемесні⁴⁵ (59) рабиня Бакет⁴⁶ (60) рабиня Ка-...-сі (61) рабиня Та-(нет)-амч⁴⁷ (62) рабиня Вабента-Сохмет⁴⁸ (63) рабиня Істарім⁴⁹ (64) рабиня Іт(еф)нефер⁵⁰ (65) рабиня Гедеткуш⁵¹ (66) рабиня Амонгерсесенеб⁵².

¹ Ḥh-mś(w) [Ranke 1935, 12.19]. Читання власних імен, що згадуються в тексті, подається за вказаною працею.

² Ібана *Ibn* [Ranke 1935, 21.11] ім'я матері Ягмоса.

³ Опис назв населених пунктів та місцин, які згадуються в тексті, можна знайти в [Montet 1957–1961]. Книга викладена на сайті www.egyptology.ru. Читання географічних назв подані за [Hannig 1995].

⁴ Бібліографію перекладів цього тексту на російську розміщено на сайті www.egyptology.ru

⁵ *Ibn* [Ranke 1935, 21.11].

⁶ Епітет “*mꜣ hrw*” – приблизний переклад якого буде “правий голосом” чи “виправданий голосом”, в епоху Нового Царства мав значення, синонімічне до слова “покійний”.

⁷ *Nḥb* назва міста, сучасний Ель-Каб [Hannig 1995, 1355].

⁸ Секененра – тронне ім'я чотирнадцятого царя XVII династії (*Skn-n-rʿ T3-ʿ3* – Секененра Тао II) [Beckerath 1999, 128–129; Hannig 1995, 1272].

⁹ *R3-int* [Ranke 1935, 216.16].

¹⁰ “Тур”, або, як часто перекладають: “Дикий бик”, – назва судна.

¹¹ Небпегтіра – тронне ім'я Ягмоса I (*Nb-pḥtj-rʿ Tḥ-msj(w)*) [Beckerath 1999, 132–133]), першого царя XVIII династії, визволителя Єгипту від гікоського панування.

¹² Точне значення виразу *smt šnw* залишається невизначеним. Б. Ган та А. Гардінер запропонували розглядати це як назву сіткі-гамака, в якому за правило спала неодружена молодь [Gunn., Gardiner 1918, 49]. М. Ліхтхайм залишила цей вислів без перекладу [Lichtheim 1976, 12–15]. Ю.Я. Перепьолкін дав інше тлумачення – “спал в юношеской одежде” [Перепелкин 1980, 63]. В словнику Р. Ганніга у відповідній словниковій статті, подано один із можливих перекладів як “Strohmatzelt” [Hannig 1995, 700].

¹³ *Hwt-wʿrt*, Аваріс, місто біля сучасного Тель Ед-Даба, [Hannig 1995, 1364; Hannig 2006, 2963 {42047}], столиця гікоського царства.

¹⁴ *P3-dd-kw*, назва каналу поблизу Аваріса [Hannig 1995, 1411].

¹⁵ Вираз “взяти руку” означав звичай відрізати у вбитого в бою ворога руку для того, щоб засвідчити власне геройство.

¹⁶ “Золото мужності” – вид нагороди, щось на кшталт ордену, який вручався за проявлену в бою відвагу.

¹⁷ Приблизна дата взяття Аваріса приходить на період після 11 року правління Ягмоса I [Ancient Egyptian Chronology 2006, 199].

¹⁸ Шаруген (*ʿrḥn*) – місто, теперішня Тель-ель-Фар'а, за 29 км на південь від Газа [Hannig 1995, 1390].

¹⁹ *Mntiw nw Stt* – “ментію, які з Азії”, одне з кочових племен Передньої Азії [Hannig 1995, 336].

²⁰ Хенет-геннефер (*Hnt-ḥn-nfr*) – область Нубії, на південь від другого нільського порога [Hannig 1995, 1374].

²¹ Цілком можливо, що Аата – це не власне ім'я, а назва посади чи титул правителя одного з південних племен, про що зауважували в свій час Б. Ган та А. Гардінер [Gunn., Gardiner 1918, 50], К. Вандерслеен [Vandersleyen 1971, 75] та М. Ліхтгайм [Lichtheim

1976, 15, note 13]. Варто акцентувати увагу ще на такому моменті, як те, що досліджувана автобіографія, схоже, відходить від усталеної традиції – не називати персональні імена ворогів царя. В попередні епохи в текстах цього жанру намагались уникати називання імені когось, хто був розжалуваний, піднімав повстання чи якимось іншим чином був неугодний царю, наприклад, в автобіографії Уні, періоду Давнього Царства, де ім'я цариці, проти якої він вів слідство, не згадано [Borchardt 1937, 115–119, pls., 29–30]. Не згадуються імена супротивників, проти яких вели війни номархи першого перехідного періоду, які залишили свої автобіографії. В житійних текстах військових начальників доби Середнього Царства також не називаються імена ворогів, наприклад, в написі Хеу-себека [Sethe 1928, 82–83], який також був учасником збройних походів, не було названо конкретно жодного супостата. Причиною уникнення називання власних імен в автобіографічних текстах було вірування єгиптян в те, що засобами тексту та зображення можна зберегти і продовжити потойбічне існування людини, і що поки є надписаним хоча б десь ім'я людини, вона має шанс на загробне життя. Саме тому, щоб не “переносити” в потойбіччя проблеми, які успішно розв'язала людина у земному житті, і про які вона оповіла в своєму житійному тексті, а також, щоб позбавити ворогів царя жодних шансів на загробне існування, їх імена не вказувались. В автобіографії Ягмоса імена ворогів царя називаються: зокрема вказаний Аата (якщо це не титул, який, однак, єгиптяни могли сприймати як власне ім'я), а також ім'я іншого заколотника, про що див. нижче. Але при цьому автор надпису та (або) писець, що його складав, знайшли можливість знешкодити негативний вплив від номінування цих супротивників царя. Якщо називання їх імен і могло забезпечити для них вічне буття на тому світі, та все ж було знайдено спеціальний спосіб, щоб законсервувати вічні муки цих ворогів, або убити їх назавжди – їх імена скрізь супроводжувались детермінативом ворога, поваленого на землю зі зв'язаними руками, який, як правило, мав зображати вже мертву людину.

²² *Tnt-t3-ꜥ* – місцина на Нілі [Hannig 1995, 1374].

²³ [Vandersleyen 1971, 80].

²⁴ *sḅt*, сечат, арура, єгипетська міра площі, що приблизно дорівнює 2756,5 м² [Hannig 1995, 700].

²⁵ *Tj-ꜥn* [Ranke 1935, 384.14], це ім'я єгипетське, що свідчить, що Тегіан був єгиптянином [Lichtheim 1976, 15, note 16].

²⁶ *Dsr-k3-r^c* – тронне ім'я Аменгетеп I (*Dsr-k3-r^c Imn-htpw*), другого царя XVIII династії [Beckerath 1999, 132–133; Hannig 1995, 1273].

²⁷ *K3ṣ* – Нубія (в основному між другим та 4 порогами) [Hannig 1995, 1394].

²⁸ *Hnmwt-hrw* – стоянка Верхні Криниці в Нубії [Hannig 1995, 1378].

²⁹ *Ṣ-hpr-k3-r^c* – тронне ім'я Тутмоса I (*Ṣ-hpr-k3-r^c Dhwtj-msj(w)*), другого царя XVIII династії [Beckerath 1999, 132–135; Hannig 1995, 1273].

³⁰ *Hnt-hn-nfr* – область в Нубії на південь від другого порогу, [Hannig 1995, 1374].

³¹ *Tpt-swt*, сучасний Карнак [Hannig 1995, 1303].

³² *Rtnw* – єгипетська назва Сирії і Палестини [Hannig 1995, 1361].

³³ Вислів *r i^c.t ib.f* дослівно “щоб обмити серце своє”, перекладено згідно розуміння М. Ліхтгайм [Lichtheim 1976, 14, 15 note 20].

³⁴ *Nhrn* – єгипетська назва країни Мітанні [Hannig 1995, 1355].

³⁵ *Bhj* – назва місцини, точне розташування якої невідоме [Hannig 1995, 1332].

³⁶ *H3-d3^c* – назва місцини, точне розташування якої невідоме.

³⁷ *P3-md3.j* [Ranke 1935, 105.18], дослівно “Маджай”, людина з племені маджайв.

³⁸ *P3-(n)-3bdw* [Ranke 1935, 105.19].

³⁹ *Cnb-nb.f* [Ranke 1935, 313.11].

⁴⁰ *Qn-pA-HqA* [Ranke 1935, 334.19].

⁴¹ *Dhwtj-šnbw* [Ranke 1935, 408.19].

⁴² *Šbk-mšj(w)* [Ranke 1935, 304.13].

⁴³ *P3-Ṣm* [Ranke 1935, 102.21], дослівно “азіат”.

⁴⁴ *T3Ṣ* [Ranke 1935, 377.4].

⁴⁵ *Šdm-š-n.j* [Ranke 1935, 323.23].

⁴⁶ *B3kt* [Ranke 1935, 92.5].

⁴⁷ *T3-(n.t)-Ṣmt* [Ranke 1935, 358.22].

⁴⁸ *W^cb-n-B-šhmt* [Ranke 1935, 76.25].

⁴⁹ *Ištr-im* [Ranke 1935, 47.1], єгипетська транслітерація вавилонського імені *ištar-ummi* “Іштар – моя мати”.

⁵⁰ *Tt.(f)-nfr* [Ranke 1935, 50.22].

⁵¹ *Hdt-k3š* [Ranke 1935, 231.21].

⁵² *Imn-hr-ššnb* [Ranke 1935, 30.10].

ЛИТЕРАТУРА

Берлев О. Д. Жизнеописание начальника гребцов Яхмоса / пер. О. Д. Берлева // **Хрестоматия по истории Древнего Востока.** Москва, 1963.

Перепелкин Ю. Я. Жизнеописание начальника гребцов Яхмоса. / пер. Ю. Я. Перепелкина // **Хрестоматия по истории Древнего Востока.** Под редакцией М. А. Коростовцева, И. С. Кацнельсона, В. И. Кузищина: В 2 ч. Ч. 1. Москва, 1980.

Струве В. В. Жизнеописание начальника гребцов Яхмоса / пер. В. В. Струве // **Хрестоматия по древней истории.** Москва, 1936; передрук в:

Струве В. В. Жизнеописание начальника гребцов Яхмоса / пер. В. В. Струве // **Хрестоматия по истории Древнего Мира.** Т. 1. Москва, 1950;

передрук в:

Струве В. В. Жизнеописание начальника гребцов Яхмоса / пер. В. В. Струве // **История Древнего Востока.** Тексты и документы. Москва, 2002.

Ancient Egyptian Chronology / ed. by Erik Hornung, Rolf Krauss, and David A. Warburton; with the assistance of Marianne Eaton-Krauss. Brill, Leiden, 2006.

Beckerath Jürgen, von. **Handbuch der Ägyptischen Königsnamen.** Mainz, 1999.

Borchardt L. **Denkmäler des Alten Reiches.** Bd. I. Berlin, 1937.

Gunn B., Gardiner A. H. New Recordings of Egyptians texts. II. The Expulsion of the Hiksos // **The Journal of Egyptian Archaeology.** Vol. 5. London, 1918.

Hannig R. **Die Sprache der Pharaonen. Großes Handwörterbuch Ägyptisch-Deutsch (2800–950 v. Chr.).** Mainz, 1995.

Hannig R. **Ägyptisches Wörterbuch II. Mittleres Reich und Zweite Zwischenzeit.** Hannig – Lexica- 5. Mainz am Rhein, 2006.

Helck W. Ahmos, Sohn der Abina // **Lexikon der Egyptologie / Begründet von W. Helck und E. Otto. Herausgegeben von W. Helck und W. Westerdorf.** – B. I. Wiesbaden, 1982.

Helck W. **Historisch – biographische Texte der 2. Zweischenzeit und neue Texte der 18. Dynastie.** Wiesbaden, 1975.

Lichtheim M. **Ancient Egyptian Literature. A Book of Readings.** Vol. II. The New Kingdom. Berkeley – Los Angeles – London, 1976.

Le Page Renouf, P. The inscription of Aahmes, son of Abana / translated by P. Le Page Renouf // **Records of the past.** London. 6 [1876] 5–10.

Loret V. **L'inscription d'Ahmès fils d'Abana** / publ. avec notes et glossaire par Victor Loret. Le Caire : Impr. de l'IFAO, 1910. – II, 24 S.; 4e. – (Bibliothèque d'étude, 3 (BdE; 3).

Montet P. **Géographie de l'Égypte Ancienne.** Pt. I–II. Paris, 1957–1961.

Ranke H. **Die ägyptischen Personennamen.** Bd. I. Glückstadt, 1935.

Sethé K. **Ägyptische lesestücke zum Gebrauch im akademischen Unterricht zusammengestellt. Texte des Mittleren Reiches.** Zweite, verbesserte Auflage. Leipzig, 1928.

Sethé K. **Urkunden der 18. Dynastie. Band I. Heft 1.** Berlin, 1961.

Schulz, R. Die Biographie des Ahmose – Sohn der Abana. Versuch einer Erzähltextanalyse // **Gedenkschrift Barta.** 315–352.

Vandersleyen C. **Les guerres d'Amosis. Fondateur de la XVIIIe dynastie.** Bruxelles, 1971.